

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

УДК 37.001.73 (477.87) "18"

В. В. Горнецкі

ОСВІТЯНСЬКІ РЕФОРМИ НА ЗАКАРПАТТІ
ПІД ВЛАДОЮ АВСТРО-УГОРЩИНИ (1867-1918 РР.)

У цій статті автор досліджує розвиток освіти на Закарпатті під владою Австро-Угорщини, що проводила численні реформи, спрямовані на підвищення якості освіти на підконтрольній їй території. Угорська мова ставала офіційною мовою в школах та інших навчальних закладах, що пригнічувало національну самоідентичність місцевого населення. Попри тотальний контроль та підпорядкування навчальних закладів державі, відбулись значні позитивні зміни, що вели до покращення рівня освіти. Організація нових шкіл, активне будівництво приміщень для потреб навчання дали можливість більшій кількості населення отримати освіту.

Сьогодні, у зв'язку з посиленням уваги до освіти, як вагомого чинника розвитку суспільства, стає доцільним проведення дослідження важливого етапу розвитку освіти в даному регіоні, кін. XIX – поч. XX ст. Мета дослідження полягає в визначенні особливостей здійснення шкільної реформи на Закарпатті під владою Австро-Угорщини, основних напрямків роботи та проблем на вирішення яких була направлена реформа.

Ключові слова: освіта, школи, комітати, реформи, навчальний процес.

Кінець XIX початок XX – це період великих потрясінь: економічних, науково-технічних та політичних. Відбувались численні національно-визвольні рухи, що приводили до зникнення одних держав та створення інших. Значно посилювався і розвиток науки та техніки, з'являлись нові матеріали виробництва (бетон, сталь), техніки та технології будівництва (зварювання металу). Гостро стояла потреба в висококваліфікованих та професійних кадрах, знання та навички яких відповідали б вимогам того часу. Розвиток та удосконалення освіти став дуже актуальним та необхідним. Дослі-

дженню цього періоду присвячені численні праці, як то Павленка, Коломійця, Дудинського, Легоцького, Ілька та інших. Проте досить нерозкритою залишається тема розвитку освіти, в період Австро-Угорщини, на територіях комітатів Закарпаття.

Були опубліковані окремі праці, що ознайомлюють з основними тенденціями розвитку освіти Закарпаття на межі століть (XIX-XX ст.) та реформами запровадженими в цій сфері. Проте вони не дають змогу повністю побачити та оцінити освітянських реформ на Закарпатті та їх наслідків для шкіл краю. Дослідник Йосип Кобаль в книзі «До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.)» подав дані про основні проблеми проживання місцевого населення під гнітом імперії, про численні обмеження запроваджені урядом в освіті. Окремі праці також присвячені історії освітніх закладів, що мали значну роль серед подібних закладів. Це праці Чучки П. про Ужгородську гімназію та Кривіна Ф. про Виноградівський дитячий будинок № 3.

Сьогодні, у зв'язку з посиленням уваги до освіти, як вагомого чинника розвитку суспільства, стає доцільним проведення дослідження важливого етапу розвитку освіти в даному регіоні, кін. XIX – поч. XX ст. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей здійснення шкільної реформи на Закарпатті під владою Австро-Угорщини, основних напрямків роботи та проблем на вирішення яких була впроваджена реформа.

Австро-Угорщина, за час свого існування, прагла взяти усі освітні заклади на підконтрольній їй території під свою опіку, особливо це стосувалось мовного питання. Ганебним актом угорського шовінізму була заборона в 1916 р. слов'янського алфавіту – кирилиці як в державних, так і в церковних школах та запровадження латинського алфавіту. [2, с. 145]

На зміну закритим школам, створювались навчальні заклади з угорською мовою навчання. У «Меморандумі у справі допомоги і розвитку духовних і матеріальних умов рутеномного народу (назва етнічних груп українців у Австро-Угорській імперії), який проживає у північно-східних Карпатах», що направляла місцева інтелігенція до Міністра релігії та освіти зазначалось: «Нам відомо про ту значну допомогу, яку високий уряд ласкаво скерував на потреби народної освіти підкарпатського народу: ми знаємо про значну кількість шкіл, які відкрилися по рутенських селах, а саме: в регіоні Берез (сучасний Березівський район) – 57, Мароморош (сучасний Хустський район) – 48, в області Унг (сучасний Ужгородський район) – 42, Угоча (сучасний Виноградівський район) – 20, всього отже 167 державних народних шкіл» [3, с. 35].

Правлячі кола Угорщини розуміли необхідність приведення шкільної системи у відповідність із потребами нового буржуазного суспільства. Тому у 1868 р. була проведена реформа шкільної системи. Важливим моментом у ній було те, що школи звільнялися з-під контролю церкви і підпорядковувались державі, яка передбачала введення загального обов'язкового навчання дітей віком від шести до п'ятнадцяти років [2, с. 143].

В одному з законів, № 38 від 5 грудня 1868 р., «Про регулювання сфери народної шкільної освіти», серед іншого було зазначено: «Всі учні мають отримувати освіту рідною мовою, якщо ця мова є однією з поширених у населеному пункті мов». В іншому Законі від 6 грудня «Про національності» (№ 44), згідно з яким

мовою парламенту та вищих державних органів є угорська, хоча закони і потрібно видавати і мовами інших національностей. У населених пунктах мовою діловодства є найбільш поширена мова. Головна ідея закону: «Згідно з основними положеннями конституції, всі громадяни Угорщини політично утворюють єдину, нероздільну угорську націю, рівноправними членами якої є всі громадяни вітчизни, незалежно від національності». Тож незалежно від того, яка мова переважала в тому чи іншому населеному пункті, пріоритетною все ж залишалась угорська [12, с. 14].

Все менше і менше у місцевих школах почала викладатись русинська мова або предмети на русинській. До прикладу в Ужгородській гімназії з 1868 р. припинено викладання історії та географії рідною мовою учнів; вивчення так званої руської мови перестало бути обов'язковим, а оцінки за неї навіть не виставлялись в атестаті зрілості. Більше того, місцевих вчителів почали розселяти по території всієї Угорщини, натомість приїжджали інші, угорськомовні.

Усю систему навчання і виховання підпорядковували політиці асиміляції населення. Першим їх кроком було перетворення з 1874 р. найбільших парафіяльних шкіл з рідною мовою навчання в школи, у яких більшість предметів викладалися угорською мовою. Були переглянуті навчальні плани з метою збільшення годин для вивчення угорської мови. Учні, які не оволоділи нею до 1883 р., підлягали виключенню зі школи [4, с. 36-38].

Закон № 18 (прийнятий 25 травня 1879 р.), «Про викладання угорської мови в усіх навчальних закладах народної освіти», зробив обов'язковим викладання угорської мови, а також відповідне володіння нею вчителями. Він уже свідчив про прямі утиски на всі інші крім угорської [12, с. 17].

Там зазначалось, що: «В кожному релігійному чи педагогічному училищі, в яких мовою навчання не є угорська мова,

вже відповідно до закону число 1868: XXXVIII мусить бути обов'язковим предметом навчання. Викладання угорської мови здійснюється в такій кількості годин, щоб протягом усього навчального курсу її засвоїв для усного і письмового вживання кожен майбутній учитель» [3, с. 13].

Таким чином формувались майбутні викладацькі кадри, діяльність яких мала бути зорієнтовано на поширення угорської мови в навчальних закладах різного рівня, та роблячи угорську мову домінуючою над мовою всіх інших народностей.

Згідно з цим законом отримання диплому для осіб, які не володіють угорською мовою стало неможливим: «Після завершення трирічного курсу навчання кандидатів вчителів, що проводилося після вступу в дію цього закону, тобто починаючи з 30 червня 1882 р. диплом учителя не може отримати ніхто з осіб, які завершили навчання на вчительських курсах заочно або стаціонарно в 1882 р. або пізніше; не може бути прийнятий на роботу вчителем той, хто не засвоїв усно і письмово угорську мову в такій мірі, щоб її викладати в народних школах» [3, с. 13].

У четвертому пункті цього закону також було визначено, що «угорська мова в усіх і будь-яких народних школах стає обов'язковим предметом навчання» [3, с. 14].

Даний закон поширювався як на чоловіків так і жінок викладачок: «Скрізь, де в даному законі мова йде про педучилища, вчителів, кандидатів-вчителів, помічників або заступників учителів, маються на увазі також і жіночі педучилища, вчительки, кандидати-вчительки, помічниці або заступниці вчительок» [3, с. 15].

Довершив цей процес Закон № 30 від 1883 р., що зробив обов'язковим викладання угорської мови та літератури у середніх школах для учнів усіх національностей [12, с. 18].

Школами реформи не завершилися, тому відповідно до Закону № 15 від 3

травня 1891 р., дітей у дитячих садках, рідна мова яких не угорська, необхідно ознайомлювати з державною мовою, тобто з угорською.

Населення виявляло незадоволення таким станом речей, що викликало занепокоєння в уряді. Для припинення якого імператор Франц Йосиф I схвалив Закони № 26 та 27 від 1907 р. про державний нагляд за недержавними народними школами, про правовідносини та зарплату вчителів, а також про обов'язкове викладання угорської мови. Згодом за цими документами був прийнятий Закон № 46 від 1908 р., про запровадження безкоштовної народної шкільної освіти [12, с. 26].

У 1907 р. на пропозицію міністра культури та освіти графа Агаюні був прийнятий закон, який ліквідував останні сімдесят чотири школи з русинською мовою навчання. У 1914 р. в історичному Закарпатті було всього тридцять чотири змішані школи [1, с. 33].

Ще у 1868/1869 навчальному році в краї діяло 473 школи, причому навчання в них велося рідною мовою місцевого населення. Однак після проголошення дуалістичної Австро-Угорщини в 1867 р. становище різко змінилось на гірше. Правлячі кола Угорщини відверто взяли курс на денационалізацію українського населення, на скорочення, а часом і закриття, українських шкіл [8, с. 203].

Реформи привели до того, що за двадцять років (1875-1895 рр.) в Закарпатті було ліквідовано 238 шкіл з українською мовою навчання. Вони негативно позначились на рівні неписьменності серед русинів (русїни – назва етносу України за межами сучасної України, потім замінене на – «українці»), що становила 85,5 % [11, с. 206].

Зміни, що мали привести до покращення рівня освіти стали чинником, що значно гальмував його, тим самим роблячи місцеве робітниче населення, не конкурентоздатним в порівнянні з населенням, що проживало на території австрійської та угорської частин імперії.

Жорстка політика денаціоналізації Австро-Угорського уряду, разом з тим негативно не впливали на розширення мережі навчальних закладів Закарпаття, кількість яких стрімко зростала та давала можливість більшій кількості населення отримати освіту.

На початку XIX ст. склалася система початкового навчання, до якої входили церковно-парафіяльні та земські школи, а в містах – училища на 4 класи, гімназії та реальні училища. Навчальні заклади й тісно пов'язані з ними наукові установи набували значення важливого місто-утворювального чинника. Вони концентрувались у найзначніших місцях (в центрі переважно) і суттєво впливали на їх розпланувальну організацію.

Згідно з реформами народні школи поділялися на початкові народні школи і горожанські. Після закінчення початкових народних шкіл діти відвідували так звані трирічні, «повторні» школи. Але вони себе не виправдали, і з 1896 р. були перетворені у «господарські повторні школи», які давали учням певні господарські професії [2, с. 144].

Горожанські (неповні середні) школи були з шестирічним курсом навчання і вважалися проміжною ланкою між початковою і середньою освітою. Після їх закінчення учні могли йти на виробництво або продовжувати навчання [4, с. 36-38].

Вимоги часу спонукали до активного будівництва нових приміщень для навчання та розширення старих. Вперше горожанські школи були відкриті в Берегсазі (сучасне місто Берегове): у 1873 р. – жіноча, а в 1874-му – чоловіча. Пізніше такі школи були відкриті в Мункачі (сучасне місто Мукачево), Севлюші (сучасне місто Виноградів), Хусті, Унгварі (сучасне місто Ужгород).

Всього напередодні першої світової війни в Закарпатті нараховувалося дев'ять горожанських шкіл: три чоловічі та шість жіночих. До цих шкіл приймали тільки тих дітей, які добре володіли угорською мовою [4, с. 36-38].

Крім даних типів шкіл, в Закарпатті були й гімназії. Найвідоміші з них Унгварська гімназія (Ужгородська гімназія), а також подібні заклади були в Мункачі та Берегсазі. Протягом другої половини XIX – початку XX ст. зроста в них кількість учнів, збагатився навчальний процес. Станом на 1913-1914 н.р. в Ужгородській гімназії навчалось 468, у Мукачівській – 432, а в Берегівській 383 [13, с. 26].

В Унгварі з 1897 р. по 1918 р. працювала і реальна школа з техніко-природничим профілем навчання, а у 1883 р. тут була відкрито керамічне училище. Передова громадськість міста домоглась відкриття спеціалізованої школи для глухонімих. Згодом при Ужгородській міській лікарні почали діяти курси підготовки акушерів. У 1915 р. відкрито торгівельну школу [11, с. 10].

У 1914 р. в Мункачі була відкрита угорська вчительська семінарія, в якій на першому курсі навчався 21 учень. У серпні 1918 р. на її базі було відкрито вчительську семінарію з русинською мовою навчання в якій на 1-му курсі навчалась 21 учениця, 11 з міста Мункач, (6 угорок, 3 русинки, 2 німкені), та 10 з інших населених пунктів. У семінарії вивчали досить велику кількість предметів: релігію, мови (угорську, німецьку, латинь), історію, географію, фізику, ботаніку, малювання, гру на скрипці, ручну працю. При семінарії був інтернат з робочою кімнатою для занять після уроків, спальними кімнатами та їдальнею. 14 березня 1918 р. при підтримці старости міста Яноша Недеції, була відкрита торгова школа. З 1925 р. після об'єднання торговельних шкіл міст Мункач та Унгвар, школа в Мункачі почала називатись академією [9, с. 84].

Крім того кожна релігійна громада утримувала свою початкову школу, де вчили основам письма і читання. Початкову школу при римо-католицькій громаді міста Мункач відвідували 38 дітей, протестантську – 80, діти греко-католиків не мали окремого приміщення, а тому навчались у квартирах своїх вчителів

(у 1872 р. 62 дівчаток навчались на квартирі одного вчителя, а 73 хлопчиків – на квартирі другого). Того ж року була виділена земельна ділянка під будівництво муніципальної школи. У 1873 р. на ній була зведена одноповерхова будівля з 3 класними кімнатами і підсобними приміщеннями. Через 3 роки її відвідували вже 300 учнів. На тій самій ділянці, де розмістилася муніципальна школа, у 1879-1880 рр. була зведена і початкова народна школа. Також відкрилось ремісничє училище [11, с. 23].

1868 р. Міністерство освіти Угорщини надало вищій школі у Мункачі статус публічної установи. На цей час там працювало 6 вчителів, які навчали 71 учня. У 1869/1870 навчальному році тут навчалося 102 учні. Такий приблизно контингент учнів навчався і в наступні роки: у 1879/1880 навчальному році в гімназії навчалося 127 учнів, а на кінець року залишилося 115 [8, с. 204].

У 1883 р. у Мункачі були відкриті і дві навчальні державні школи: одна – для дівчат, друга – для хлопців. 1907 р. відкрилася ще одна школа – змішана. На 1907 р. у місті, таким чином, діяли: гімназія (28 вчителів і 458 учнів), горожанська школа (13 вчителів і 223 учні), чотири початкові школи (34 вчителів і 1728 учнів), а також господарська і промислова школи [8, с. 205].

Велика кількість населення вимагала збільшення і кількості шкіл, а розвиток науки та техніки сприяли появі гімназій та училищ, що могли готувати вже більш висококласних спеціалістів.

Розмежування державних і конфесійних навчальних закладів та припинення фінансової підтримки останніх. Це болоче вдарило по школах, зокрема і по унгарській учительській семінарії. Після деякого застійного періоду керівництво єпархії й зокрема єпископ Іван Пастелій вирішили підтримати семінарію і збудувати для неї нове приміщення. На конгрегаційних зборах (церковна сесія, збори) 1 березня 1883 р. було створено

відповідну комісію, її очолив перший директор «Товариства святого Василя Великого» (1866 р.), професор гімназії, канонік Іван Мондок.

Недалеко від Кафедрального собору знаходиться один із найстаріших педагогічних закладів на території України – колишня будівля греко-католицької семінарії (1883-1886 рр.).

Місцем для будівництва обрали так званий Сад Чурговича, навпроти замку (Ужгородський замок). Раніше на цьому місці знаходився «гусарський замок», своєрідний пропускний пункт, що виконував функції першої оборонної лінії замку [5, с. 37].

Проект майбутньої семінарії на прохання єпископа Івана Пастелія виготовив місцевий архітектор Віден, але комісія його не схвалила. Тоді свій план запропонував І. Мондок і у гострій дискусії з єпископом зумів відстояти його. Він же наглядав і за будівельними роботами [5, с. 97].

На кінець 1883 р. будівля була зведена, але внутрішні роботи тривали до липня 1886 р., хоча навчання у новій семінарії розпочалося вже 1884 р. Окрім семінарії, у цьому приміщенні розмістився алумней – інтернат для студентів препарандії (вчительська семінарія). У ньому директор семінарії Юлій Дрогобецький вибудував й обладнав каплицю, освячення якої відбулося 3 грудня 1887 р. на свято Введення в храм Пресвятої Діви.

Препарандія була центром українського національного руху краю, кузницею свідомих українських педагогічних кадрів. Старовинний навчальний заклад перестав функціонувати за призначенням у 1947 р. Сьогодні приміщення семінарії займає юридичний факультет Ужгородського національного університету.

17 червня 1883 р. тодішній міністр культу й освіти Угорщини Трефорт навідався до Унгвара й, особисто переконавшись у необхідності побудови нового приміщення для гімназії, дав доручення розробити проект і вибрати місце для будівництва.

Рішення по цьому питанню було прийняте лише 1891 р., тоді остаточно визначилось місце. Була створена спеціальна комісія, до складу якої входили представники міністерства (др. Янош Кламарик), комітата (наджупан Йожеф Терек), міста (мер Міхай Фінцицький) та гімназії (Ласло Годобай). Тож 1893 р. розпочалось будівництво гімназії (нині приміщення хімічного факультету Ужгородського національного університету) [5, с. 103].

Початком послужила урочиста хода очолювана мукачівським єпископом Юлієм Фірцаком. Урочисте закладання фундаменту відбулось 1 жовтня 1893 р. Після богослужіння процесія, очолювана мукачівським Фірцаком, рушила від єпископської резиденції до римо-католицької церкви, а звідти на Сінну площу (де розміщувалась гімназія). Після освячення території, де мало проводитись будівництво, в фундамент була замурована капсула. Потім представники усіх установ і інституцій ударили молотком по фундаменту й висловлювали свої побажання щодо майбутнього установи. У документі, що знаходився в капсулі було зазначено число жителів Унгвара, що на той час складало 11793 особи, що 12 серпня 1893 р. місто і комітат зазнали величезної шкоди від повені, що залізниця з'єднала Унгвар з Галичиною, що в гімназії на цей час було 22 викладачі і 577 учнів, що на будівництво гімназії держава виділила 200 тис. форинтів, а місто й комітат – 25 тисяч [5, с. 104].

Уже через рік над головним корпусом спорудили дах, на якому був встановлений хрест. Нарешті, 1 вересня 1895 р. викладачі й студенти гімназії востаннє зібралися перед старим приміщенням своєї alma mater й під звуки невеликого дзвону, який колись висів у куполі єзуїтської гімназії, рушили через усе місто до нового приміщення на площі Другетів. Офіційне відкриття відбулося, однак лише 11 жовтня 1896 р. При посвяченні нового корпусу гімназії підкреслювали, що новозбудована гімназія стане справжнім

центром патріотичного виховання кадрів для Австро-Угорщини.

Головний корпус збудовано в стилі італійського ренесансу. Попри те, що це був стиль середньовіччя, його простота та доступність не залишила байдужими і митців наступних століть. Дотримання чітких пропорцій, прямі лінії, переважання геометрії, а не пластики, ось його визначаючі ознаки. До того ж навіть у XV ст. майстри з Італії використовували найсучасніші будівельні матеріалів і техніки. А це власне і було визначальним в кінці XIX – початку XX ст., коли по світу широко крокував науковий прогрес [5, с. 104].

Унгварська гімназія, поряд з богословською і вчительською семінаріями, понад століття була одним із найважливіших освітніх закладів міста. У зв'язку з розвалом Австро-Угорщини гімназію восени 1919 р. було реорганізовано в Державну реальну гімназію в Унгварі з русинською мовою навчання.

Недалеко від цієї будівлі знаходиться ще один навчальний заклад, цікавий архітектурний об'єкт. Це двоповерховий «будинок Гізелли», в якому зараз розташована музична школа ім. Дезидерія Задора. До революції 1848-1849 рр. дівочих виховних закладів тут не існувало. Нарешті у 1859 р. за ініціативою сатмарського римо-католицького єпископа Міхая Гааса було закладено фонд для створення церковної дівочої школи [5, с. 79].

Це була трикласна школа під керівництвом чотирьох римо-католицьких сестер милосердя. Так був заснований «будинок Гізелли». Ця красива будівля вражає багатством декору та орнаменту. Дах двосхилий з декоративним фронтонном трикутної форми по центру. Всю цю конструкцію підтримують напівколони.

Напис на мармуровій табличці свідчить що це: «Будинок Гізелли – перший церковний дівочий виховний заклад міста». Початковий вигляд будівлі не зберігся. Повна перебудова відбувалась протягом 1902-1903 рр., а сучасний вигляд був сформований у 1907 р., коли відбува-

лось розширення школи. В приміщеннях розміщувались декілька освітніх закладів зокрема дитячий садок, початкова школа та інтернат для дівчаток (на 30 осіб), а також розміщувались курси рукоділля та музики [5, с. 79].

Варто згадати також приміщення, де колись знаходилась Унгарська державна міщанська дівоча школа. Зараз його займає середня школа № 1 ім. Тараса Шевченка. Рішення про будівництво було прийнято 1909 р. Роботи тривали з листопада 1911 р., а відкриття відбулось вже 1912 р., про що свідчить напис на меморіальній дошці при вході.

Обриси будівлі заокруглені по бокам, що створює плавну лінію та вдало вписує споруду в архітектуру цієї частини міста. Зверху над входом фальш балкон. Дах гостроконечний з двома виступаючими трохи наперед баштами із фігурними фронтонами, мансардою, що має слухове вікно.

В цій споруді розміщувались 8 класів міщанської школи, 2 класи для курсів рукоділля, 2 кімнати для директора. Також були спортзал та зал для малювання, актовий зал, кімнати для слуг та інші господарські приміщення. Навчання розпочалось 26 березня 1913 р.

Попри те що всі навчальні заклади були збудовані в різні роки об'єднує їх подібне стильове рішення. Простота форм, адже всі вони мають прямокутну форму, 2 або 3 поверхи поєднуються з мінімальною кількістю прикрас та оздоблення фасадів.

Подібні освітні процеси відбувались і в Угорчі. Діти в місті Севлюш здобували освіту в 3 церковних школах: греко-католицькій, римо-католицькій і реформатській. В цих навчальних закладах один учитель-дяк одночасно займався 6-ма класами. Крім того працювала шестикласна початкова державна школа. У греко-католицькій церковній школі частина предметів викладалась «по-руськи». Неповну середню освіту здобували діти заможних міщан у шестикласній горожанській школі [6, с. 15].

Значна кількість навчальних закладів різного профілю відкривалась за сприяння інспектора з питань освіти – Ласло Оцила, що був призначений на посаду у 1880 р. Августином Трефорттом, Міністром освіти Угорщини у відповідь на прохання жупанської ради Угорчанського комітату заснувати в Угорчі освітянський округ. Л. Оцил усвідомлював, що Севлюш – мале, відстале містечко, а навколишні села бідні, люди неграмотні і працювати інтелігентному, високоосвіченому інспектору доведеться важко. Відвідуючи сільські школи, він знайомився зі звичаями і традиціями, бачив причини економічної відсталості, по мірі можливостей намагався змінити таку ситуацію. За свою 23-річну діяльність в Угорчі побудував 30 шкіл, метеорологічну станцію, у 1883 р. організував перший спортивний клуб, при школах розсадники, сприяв розвитку мануфактур, релігійні школи було взято під контроль держави.

Лише 1881/1882 навчальному році, Оцил Ласло заснував Великосевлюшську горожанську школу, тобто першу державну школу, до якої у перший рік записалося 122 учні. Після пожежі місто побудувало для школи, у 1903 р., нову двоповерхову будівлю. Школа мала в плані прямокутну форму та не відзначалась численними декоративними елементами та прикрасами. Дах двосхилий, гостроконечний з світловими ліхтарями для доступу світла та декількома димоходами. Єдиною значною прикрасою був фігурний фронтон, який проте виконував важливу практичну функцію, служачи місцем для розміщення назви школи. Розміщувався на передньому фасаді над входом.

В цей же період в 1904-1906 рр. були побудовані корпуси нинішнього Виноградівського дитячого будинку-інтернату № 3. Приміщення дитбудинку розподілялись на декілька частин: головний корпус – кімнати для дітей та канцелярії, другий корпус – квартира директора, третій – квартири обслуговуючого персоналу. До цього закладу перевели дітей з

Виноградівського будинку дитини і приймали безпритульних дітей та дітей з фізичними та розумовими вадами Угочанської, Марамороської і Сатумарської жуп. Він проіснував тільки до осені 1908 р. Всі діти були переведені для дальшого виховання в дитячі притулки Мункача, Дебрецена, Нодь-Варод. Сама будівля була передана Крайовому товариству для охорони дітей, яке організувало в ньому трудову колонію для хлопців віком від 12 до 21 року. Тут також відкрилась початкова чотирикласна школа (12-16 років), і ремісниче училище, так звана промислова школа (16-21 років). Крім директора колонії тут було 4 вчителі, яких оплачувала держава. Навчання проводилось угорською, дітей було приблизно 150. В школі працювали майстерні – столярна, взуттєво-кравецька, лозоплетіння. Була також закладена садово-городня ділянка, закладу належав і 1 га виноградників [7, с. 9].

Як і на решті територій краю активно розвивалась освіта також в Берегсазі. Відповідно здійснювалось і будівництво освітніх закладів. У 1872 р. відкрилась державна жіноча гімназія, 1874 – чоловіча міська школа (при ній перша у місті бібліотека), перетворена у 1895 р. на чоловічу гімназію. В усіх мадярських гімназіях обов'язково була наука релігія. Високо цінувались знання латини та математики. Щодо бібліотеки, то вона в 1906 р. стала народною. У той час кількість книг у ній нараховувала 5750 томів.

Всі школи Закарпаття в період Австро-Угорщини, піддавались значному контролю з боку держави, народності які там проживали зазнавались утисків на мови якими вони говорили. Однією з причин такої великої зацікавленості в контролі над школами, був активний науково-технічний прогрес та потреба у висококваліфікованих кадрах. В освітніх закладах формувалось майбутнє імперії. Це і спонукало уряд на створення будівництво нових приміщень для освітніх закладів проведення активних реформ в цій сфе-

рі. Попри скорочення русинських шкіл, освіта розвивалась швидкими темпами. В найбільших населених пунктах Закарпаття зростала кількість освітніх закладів, їх будівництво велось дуже активно.

Література

- 1. Ванат І.** Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини [Текст] / І. Ванат. – Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво, 1979. – 410 с.
- 2. Данилюк Д. Д.** Історія Закарпаття: Навч. посібник [Текст] / Д. Д. Данилюк. – Ужгород : вид-во В. Падяка, 2013. – 304 с.
- 3. До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.)** [Текст] / упоряд. та пер. Й. Кобаль; передм. В. Худанич. – Ужгород : Карпати-Гражда, 2001. – 89 с.
- 4. Ігнат А. М.** Загальноосвітня школа на Закарпатті в XIX – поч. XX ст. [Текст] / А. М. Ігнат. – Ужгород, 1971. – 69 с.
- 5. Кобаль Й. В.** Ужгород відомий і невідомий [Текст] / Йосип Васильович Кобаль. – Л.: Світ, 2003. – 196 с.: іл.
- 6. Ком'яті В.** Нариси історії міста Виногорова від найдавніших часів до 1945 / В. Ком'яті. – Виноградів, 1994. – 36 с.
- 7. Кривін Ф.** З досвіду роботи Виноградівського дитячого будинку № 3 / Ф. Кривін. – Ужгород : Друкарня Закарпатського обласного управління культури, 1959. – 11 с.
- 8. Павленко Г. В.** Історія Мукачево / Г. В. Павленко. – Ужгород : Патент, 1998. – 264 с.
- 9. Поп Д.** Мукачево [Текст] / Д. Поп. – Ужгород : Друкарня Повч Р. М., 2005. – 96 с.
- 10. Федака С. Д.** Ужгород: роки і люди [Текст] / С. Д. Федака. – Ужгород : Ліра, 2013. – 248 с.
- 11. Филлипов А.** Мункач (Мукачево) в XIX веке. Краткая история одного города за 100 лет [Текст] : краевед. очерк / А. Филиппов. – Ужгород : Ліра, 2013. – 32 с.
- 12. Хроніка Закарпаття: 1867-2010** // Серія «Studia Regionalistica» НДІ політичної регіоналістики ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород : Карпати, 2011. – 310 с.
- 13. Чучка П.** Ужгородська гімназія. Історія, матеріали, спогади [Текст] / ред. і упоряд. П. Чучка. – Ужгород : ПоліПрінт, 2001. – 270 с.

Literatura

- 1. Vanat I.** Narisy novitnoyi istoriyi ukrayintsviv Shkhidnoyi Slovachchyny [Tekst] / I. Vanat. – Pryashiv : Slovatskoyu pedahohichne vydavnytstvo, 1979. – 410 s.
- 2. Danylyuk D. D.** Istoriya Zakarpattya: Navch. posibnyk [Tekst] / D. D. Danylyuk. – Uzhhorod : vyd-vo V. Padyaka, 2013. – 304 s.

3. Do istoriyi natsionalnīkh menshyn Avstro-Uhorshchyny (XIX – poch XX st.). [Tekst] / uporyad. ta prov. Y. Kobal; peredm. V. Khudanych. – Uzhhorod : Karpaty-Hrazhda, 2001. – 89 s.

4. Ihnat A. M. Zahalnoosvitnya shkola na Zakarpatti v XIX – poch. XX st. [Tekst] / A. M. Ihnat. – Uzhhorod, 1971. – 69 s.

5. Kobal Y. V. Uzhhorod vidomiy u nevidomy [Tekst] / Yo. V. Kobal. – L. : Svit, 2003 – 196 s.: Il.

6. Kom'yati V. Narysy istoriyi mista Vynohradova vid naydavnishikh chasiv do tysyachi dev'yat-sot sorok-p'yat / V. Kom'yati. – Vynohradiv, 1994. – 36 s.

7. Krivin F. Z dosvidu roboty Vinohradivskoho dytyachoho budynku № 3 / F. Krivin. – Uzhhorod : Drukarnya Zakarpat-ske Oblasne upravlinnya kultury, 1959. – 11 s.

8. Pavlenko H. V. Istoriya Mukacheva / H. V. Pavlenko. – Uzhhorod : Patent, 1998. – 264 s.

9. Pop D. Mukachevo [Tekst] / D. Pop. – Uzhhorod : Drukarnya Povch R. M., 2005. – 96 s.

10. Fedaka S. D. Uzhhorod: roky i lyudy [Tekst] / S. D. Fedaka. – Uzhhorod : Lira, 2013 – 248 s.

11. Fyllypov A. Munkach (Mukachevo) v XIX stolitti. Korotka istoriya odnogo mista za 100 rokov [Tekst]: krayeznavets. narys / O. Filippov. – Uzhhorod : Lira, 2013 – 32 s.

12. Khronika Zakarpatty: 1867-2010 // Seriya «Studiya Regionalistica» NDI Politychnoyi rehionalistiki DVNZ Uzhhorodskyy natsionalnyy universytet. – Uzhhorod : Karpaty, 2011. – 310 s.

13. Chuchka P. Uzhhorodska himnaziya. Istoriya, materialy, spohady [Tekst] / red. u uporyad. P. Chuchka. – Uzhhorod : PoliPrint, 2001. – 270 s

Горнецки В. В. Образовательные реформы на Закарпатье под властью Австро-Венгрии (1867-1918 гг.)

В статье автор исследует развитие образования на Закарпатье под властью Австро-Венгрии, которая проводила многочисленные реформы, направленные на повышение качества образования на подконтрольной ей территории. Венгерский язык становился официальным языком в школах и других учебных заведениях, что подавляло национальную самоидентичность местного населения. Несмотря на тотальный контроль и подчинение учебных заведений в государстве, произошли значительные положительные изменения,

ведущие к улучшению уровня образования. Организация новых школ, активное строительство помещений для нужд обучения позволили большому количеству населения получить образование.

Сегодня, в связи с усилением внимания к образованию, как весомого фактора развития общества, становится целесообразным проведение исследования важного этапа развития образования в данном регионе, конца XIX – начала XX вв. Цель исследования заключается в определении особенностей осуществления школьной реформы на Закарпатье под властью Австро-Венгрии, основных направлений работы и проблем на решение которых была направлена реформа.

Ключевые слова: образование, школы, комитаты, реформы, учебный процесс.

Gornetski V. V. Education reforms in Transcarpathia under the of reign of the Austro-Hungarian empire (1867-1918)

In this article the author explores the process of education evolution in Transcarpathia under the reign of Austro-Hungarian Empire when numerous reforms had been implemented aimed at improving the quality of education at the controllable territory. Hungarian became the official language used at schools and other educational institutions suppressing the self-identity of the local community. Despite the total control and the subordination of educational facilities to the state considerable positive changes had been observed leading to the education advance. The establishment of new schools and active construction of new premises for educational processes had given an opportunity for a greater number of people to receive education.

Taking into consideration the closer attention has been given to education as a significant factor of social development, the investigation of the important stage of education in the region during the period of XIX-XX centuries has become crucial nowadays. Defining the special aspects of the school reform implemented in Transcarpathia under the Austro-Hungarian Empire as well as the main lines of work and key issues that were supposed to have been settled by the reform is the investigation objective.

Key words: education, comitates, schools, reforms, teaching and learning activities.

Стаття надійшла до редколегії
5 листопада 2015 р.